

Därför stannar papporna hemma

Faktablad om föräldraförsäkringssystemen i Norden

Föräldraförsäkringens utformning påverkar männens uttag

Pappor i Norden tar ut mer föräldraledighet än genomsnittet i världen. Samtidigt finns stora skillnader mellan de nordiska länderna och trots jämställdhetsframgångar är det fortfarande mammorna som lägger mest tid på att sköta barn. Detta faktablad från NIKK visar hur föräldraförsäkringssystemen ser ut i de nordiska länderna, och hur de påverkar pappors uttag.

Att båda föräldrarna ska kunna kombinera yrkesarbete med att ha barn har länge varit en prioriterad jämställdhetsfråga i Norden. Globalt sett var de nordiska länderna tidigt ute med familjepolitiska lösningar som främjar denna utveckling. Sverige införde på 1970-talet, som första land i världen, delbar föräldraledighet. Det innebär att föräldrar kan dela på dagarna och vara hemma lika länge med barnet. I början av 1990-talet tog Norge ytterligare ett steg och införde öronmärkta pappaveckor. Sedan dess har alla nordiska länder, på olika sätt, försökt att uppmuntra pappor att ta ut mer föräldraledighet.

Statistik visar att pappor i Norden stannar hemma allt längre med sina barn. Trots det är uttaget av föräldraledighet långt ifrån jämställt. Men varför är en jämn fördelning viktig? Att kvinnor tar ut en betydligt större del av föräldraledigheten än män kan påverka deras situation i yrkeslivet negativt. Att fler män är föräldralediga under en längre tid stärker däremot förutsättningarna för jämställdhet både på arbetsmarknaden och i hemmet och förbättrar mäns kontakt med sina barn. En jämnt fördelad föräldraledighet kan också ses som ett mål utifrån ett barnperspektiv. Enligt FN:s barnkonvention har barn rätt till båda sina föräldrar.

Tredelad försäkring gav effekt på Island

År 2000 införde Island, som första och enda land i världen, en tredelad föräldraförsäkring. Tidigare kunde föräldrarna dela på sex månader, men i praktiken var det kvinnorna som var hemma och tog hand om barnen. Reformen innebar att föräldraledigheten utökades från sex till nio månader. Av dessa var tre månader öronmärkta för respektive förälder och tre månader delbara. Effekten blev kraftfull. Innan tog bara 0,2–0,4 procent av männen ut föräldraledighet på Island, efter reformen steg andelen till 87 procent. Siffror från 2011 visar att cirka 90 procent av papporna på Island använde sin rätt till tre månader.

En kvantitativ undersökning med nyblivna föräldrar

på Island, gjord vid tre tillfällen, visar att reformen haft jämställdhetseffekter. I studien tillfrågas par om hur de fördelar hushållsarbete, barnomsorg och arbetsliv. Svaren visar att fördelningen har blivit mer jämställd sedan lagen infördes. Deltagarna uppger att pappor som tagit ut sin öronmärkta föräldraledighet blivit mer aktiva i att ta hand om sina barn. Svaren pekar också mot att lagen påverkat arbetslivet. Kvinnorna uppges återvända till lönearbete tidigare och snabbare vara uppe i samma arbetstid som innan barnet föddes.

Norge minskar pappadagarna, Sverige ökar

Norge var det första landet i världen att införa öronmärkt pappaledighet. När de sex veckorna infördes 1993 steg männens uttag drastiskt. Innan reformen tog mindre än fyra procent av de norska papporna ut föräldraledighet. Några år senare låg siffran på över 70 procent. De följande åren utökades antalet öronmärkta dagar ytterligare, för att stanna på totalt 14 veckor år 2013. Året efter minskades den öronmärkta perioden till 10 veckor av regeringen. Argumentationen bakom beslutet var att öka föräldrarnas valfrihet.

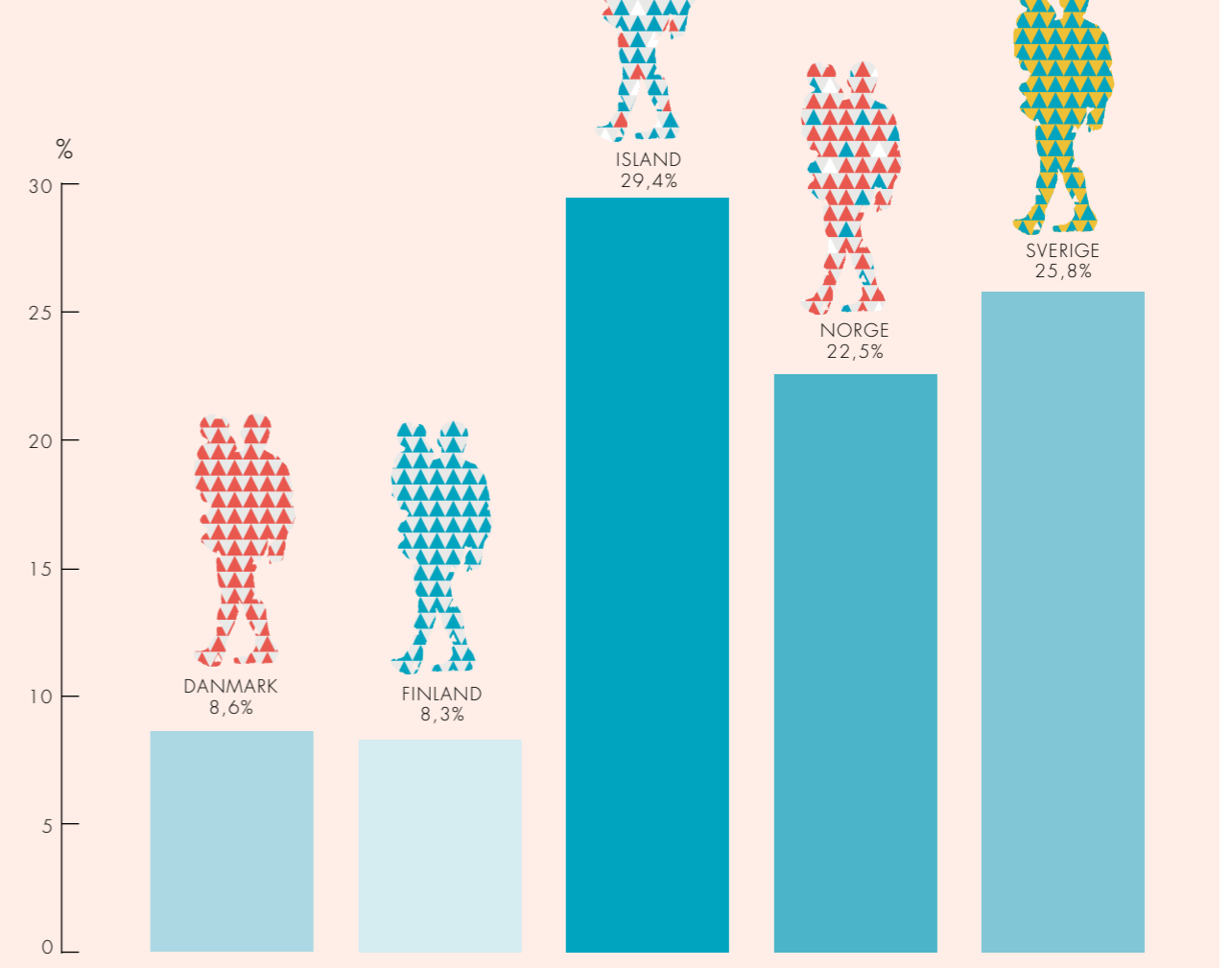
När den delade föräldraförsäkringen infördes i Sverige år 1974 hoppades förespråkarna på en mer jämställd fördelning. Effekten uteblev dock: männens uttag stannade kvar på promillennivåer trots möjligheten att dela lika. Förändringar kom först med de öronmärkta månaderna. År 2016 utökades den öronmärkta perioden med en tredje månad. Sverige har i dag längst delbar ledighet i Norden.

Allt fler män föräldralediga i Finland och Danmark

År 2003 införde Finland en öronmärkt månad för pappor. 2013 skedde ytterligare förändringar som innebär att finska fäder i dag kan ta ut totalt nio egna veckor tills barnet är två år: tre veckor tillsammans med mamman och sex veckor öronmärkt pappaledighet. Reformen har fått märkbara effekter. År 2015 fick 65 485 pappor föräldrapenning i Finland. Det är 11 procent mer än föregående år.

Danmark fick två veckors öronmärkt pappaledighet år 1998. När den infördes gick uttaget upp rejält och som mest tog 36 procent av papporna ledigt. År 2002 togs pappakvoten bort, även här med argumentet att öka föräldrarnas valfrihet. Effekten blev att färre pappor

PAPPORS ANDEL AV UTTAGEN FÖRÄLDRALEDIGHET, 2014

tog ut föräldraledighet. I dag ökar männens uttag av de delbara föräldradagarna. Enligt Tine Rostgaard, professor vid danska KORA (Nationale Institut for Kommuner og Regioners Analyse og Forskning), beror männens ökade uttag delvis på en förändring av normer, där män inspireras av andra män. En annan orsak är att allt fler arbetsgivare skriver in rätten till pappaledighet i sina kollektivavtal.

Män tar ut öronmärkta veckor

Pappornas andel av uttagna dagar har ökat i alla nordiska länder sedan år 2000. Men det går långsamt. I samtliga länder kan föräldrarna dela en del av föräldraledigheten mellan sig, men i själva verket tas dock dessa dagar oftast ut av mamman. Mest jämställt uttag kan ses i länder med öronmärkta dagar, det vill säga där föräldraförsäkringen blivit delvis individualiserad. Ytterligare en viktig faktor för mäns uttag av föräldraförsäkring är ersättningsnivån, som globalt sett är hög i flera nordiska länder.

Så fördelas dagarna

- Antalet föräldrapenningdagar varierar mellan de nordiska länderna. Sverige har den längsta perioden med föräldrapenning: 70 veckor. Finland och Danmark har 50 veckor. I Norge kan föräldrarna vara hemma i 59 veckor, medan Island har kortast ledighet med 40 veckor.
- Danmark är det enda landet som inte har någon öronmärkt pappaledighet, medan Island och Sverige har längst med tre månader. Norge har 10 veckor och Finland har 6 veckor öronmärkt pappaledighet.
- I alla nordiska länder, utom Island, finns pappaledighet som kan tas ut samtidigt som mamman är hemma efter barnets födsel. Det är två veckor i Sverige, Norge och Danmark och tre veckor i Finland.

Begränsad forskning om familjer utanför normen

Föräldraförsäkringssystemen i Norden bygger på en heterosexuell kärnfamiljsnorm. Det menar forskaren Ann-Zofie Duvander. För familjer utanför normen, som exempelvis ensamstående eller regnbågsfamiljer, kan regelverket bli snårigt eller slå fel.

Den forskning som finns om föräldraförsäkringen i Norden kartlägger framförallt generella mönster. Den handlar exempelvis om systemens upplägg och hur det påverkar föräldrarnas uttag. Däremot finns det väldigt lite forskning om hur föräldraförsäkringen fungerar för olika grupper.

– Vi vet inte mycket om hur exempelvis invandrare och låginkomsttagare reagerat på lagförändringar som individualiserad föräldraförsäkring, säger Ann-Zofie Duvander, docent i demografi och lektor vid sociologiska institutionen vid Stockholms universitet i Sverige.

Hon menar att de nordiska föräldraförsäkringssystemen utgår från en tvåföräldersnorm, vilket kan göra det besvärligare för familjer med färre eller fler föräldrar. I Finland har exempelvis bara pappor som bor ihop med barnet rätt till föräldraledighet. Systemet är alltså inte anpassat för separerade föräldrar. I Norge utgår föräldrapenningen från modern. Hon måste ha arbetat innan förlossningen, annars står hon utanför systemet och kan bara kvalificera sig till ett engångsstöd vid barnets födelse. Det drabbar även pappans rätt till ersättning. I Sverige bygger systemet i sin tur på att föräldrarna samarbetar, vilket kan bli problematiskt om de inte kommer överens. Båda parter har rätt till halva föräldraförsäkringen. Om exempelvis pappan, i en heterosexuell relation, inte vill utnyttja sina dagar kan han skriva över

ILLUSTRATION: EMMA HANQUIST

dem på mamman, annars förkortas den totala föräldraledigheten. I en sådan situation kan den öronmärkta pappaledigheten få oönskade effekter.

– Om pappan varken skriver över dagarna eller tar ut sin öronmärkta period brinner åtta månader av föräldraledighet inne. Det innebär att dagarna inte räcker fram till att barnet får börja förskola, vilket kan drabba mamman ekonomiskt om hon måste ta ut obetald ledighet, säger Ann-Zofie Duvander.

KÄLLOR:

NOSOSKO (Nordiska socialstatistikkommittén): www.nowbase.org

SCB (Statistiska centralbyrån): www.scb.se

Leave Network: www.leavenetwork.org

Guðný Björk Eydal, Ingólfur V. Gíslason, Tine Rostgaard, Berit Brandth, Ann-Zofie Duvander & Johanna Lammi-Taskula (2015). Trends in parental leave in the Nordic countries: has the forward march of gender equality halted? *Community, Work and Family*, 18(2), p. 167–181.

Ann-Zofie Duvander, Tommy Ferrarini & Mats Johansson (2015). *Familjepolitik för alla? En ESO-rapport om föräldrapenning och jämställdhet*. Stockholm: Wolters Kluwers.

Ingólfur V. Gíslason & Guðný Björk Eydal (eds.) (2011). *Parental leave, childcare and gender equality in the Nordic countries*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.

Detta faktablad är framställt år 2016 av NIKK, Nordisk information för kunskap om kön, som är ett nordiskt samarbetsorgan under Nordiska ministerrådet. Det redogör för hur de nordiska ländernas föräldraförsäkring påverkar pappornas uttag. Faktabladet baseras både på intervjuer med forskare och på rapporter.

 nikk.no • facebook.com/nikknorden
• [#equalnordic](https://twitter.com/nikktweet)